

FELSEFENİN IŞIĞINDA “(HAKLI) SAVAŞ” ÜZERİNE KISA BİR DENEME

Doç. Dr. Talip Kabadayı*

Savaş; bir görüşe göre, bir toplumun, bir ulusun veya devletler topluluğunun isteklerini diğer bir ulus ve devletler topluluğuna zorla kabul ettirmek amacıyla giriştikleri bir mücadele şeklinde tanımlanıyor. Başka bir görüşe göre ise savaş; uluslararası hukuk kurallarına uygun şekilde devletler arasında yürütülen silahlı bir çatışma, bir çekişmedir. Dolayısıyla, savaş, bu çatışmaya katılan devletlerin savaş hukuku kurallarına uymalarını, çatışmaya katılmamış devletlerin de tarafsızlık hukuku kuralları içerisinde bulunmalarını gerektirir. Savaş; ülkeler, bloklar ya da bir ülke içerisindeki büyük gruplar arasında gerçekleşen genel anlamda topyekün silahlı mücadeledir aslında. Savaşa belirli bir süre ara vermeye *ateskes*, tarafların karşılıklı saldırıları tamamen durdurduğu döneme ise *barış* dönemi denir. Savaşlar genellikle dini, milli, siyasi ve ekonomik amaçlara ulaşmak için gerçekleştirilir. Bu bağlamda savaş hukuku, üç ana başlık altında incelenebilir: bunlardan *jus ad bellum* ve *jus in bello* geleneksel olarak inceleme konusu yapılırken, *jus post bellum* da son zamanlarda bir başka inceleme alanı olarak ortaya çıkmıştır.

Jus ad bellum, savaş ilan edilmesine ilişkin kuralları, başka bir deyişle savaş ilanına ilişkin koşul ve nedenleri kapsar. *Jus in bello*, savaş sırasındaki eylemlerle, yapıp etmelerle ilgilidir. *Jus post bellum*un kapsamına ise savaş sona erdikten sonra yapılması gerekenler girer. Bu noktada savaş ilanına ilişkin koşul ve nedenlerle ilgili görüşler, daha çok bilinen şekliyle **haklı savaş** kuramıdır. Michael Walzer'a bakılırsa, savaşta askerin davranışlarının haklı olabilmesi için ihlal etmemesi gereken savaşta uyacağı kurallar vardır: yani askerin kimleri haklı (meşru) olarak öldürebileceğine dair kurallar. Bu kurallar kümesinin genel amacını askerlerden silahlı unsurlar ile siviller arasında ayırım yapmaları gerektiği ilkeleri oluşturur. Şu halde, burada ahlaki (etik) bir durum söz konusudur. Silahlı unsur ile sivil birbirinden ayırmak sivil karşı değil silahlı unsura karşı savaşmak demektir. Walzer'a göre, haklı savaş için savaşların meşru gerekçelerini tanımlayan normlar vardır. Bu normlar savaşan taraflara mensup bireylerin sahip oldukları haklar, savaşma gerekçelerinin haklılığıyla orantılı bir şekilde artar ya da azalır. Haklı savaş kazanmanın ahlaken gerekli olduğu savaştır aslında. Bundan dolayı haklı bir savaşta ölen askerler boş yere ölmüş sayılmaz. Önemli değerler (insan hayatı, insan hakları, toplumsal özgürlük, siyasi bağımsızlık vb.) tehlike altındaysa hatta bazı kısıtlamalara rağmen ve alınan önlemlere rağmen tehlike altındaysa, bu değerlere sahip çıkmak ve savunmak için savaşmak haklı (meşru) bir durum halini alır ve işte bu haklı savaşta ölen askerler boş yere ölmemiştir. Savaşta meşru olan amaçlar

* Adnan Menderes Üniversitesi, Felsefe (tkabadayi@adu.edu.tr)

yani haklı olan amaçlar peşinde koşulmalıdır ve ulaşılacak hedefler adil olmalıdır. Bunlar aynı zaman da haklı savaşın sınırlarını belirler. Demek ki savaşın amaçları meşru bir niteliğe sahip olmalıdır ki savaşmak haklı bir hal alsın ve kazanmanın öneminin değeri de o denli artmış olsun.

Bu bağlamda, savaş suçuna verilen isim saldırganlıktır. Saldırganlık yapan ise saldırgan diye isimlendirilir. Saldırganın yaptığı haksızlık insanları kendi haklarını korumak uğruna yaşamlarını tehlikeye atmaya zorlamaktadır. Saldırganlık hem de bağımsız bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi egemenliğine yönelik tüm ihlallere denir. Haksız olarak saldıran ve bunu daha da ileri götürerek etnik temizlik ve toplu katliamlar yapan devleti durdurmak gerekir fakat bunun nasıl yapılacağı üzerinde anlaşmak öyle kolay bir şey değildir. Kim ne gibi bir yetkiyle müdahale etmeli ve nasıl bir güç kullanmalı gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Saldırganlık bu açıdan savaş ve ilgili kavramlar içinde önemli yer tutar. Savaş ahlakının korunması yönünde önemli bir yapıya sahip olan *legalistparadigmaya* göre, saldırganlık aşağıdaki altı önermeyle özetlenir ve bu altı önerme taarruz kuramının ölçütünü oluşturur. Buna göre;

1. Bağımsız devletlerden oluşan uluslararası bir toplum vardır. Bu toplumun üyeleri şahıslar değil devletlerdir. Evrensel bir devletin yokluğunda, insanlar sadece kendi hükümetleri tarafından korunur, bunların çıkarlarını sadece kendi hükümetleri temsil eder. Devletler yaşam ve özgürlük adına kurulmuşlarsa da, başka devletler tarafından bunlara yaşam ve özgür ilkesi mevcuttur. BM İnsan Hakları Sözleşmesi'nde olduğu gibi şahısların hakları uluslararası toplum tarafından tanınabilir, fakat bu toplumun baskın değerlerine, yani müstakil siyasal toplumların yaşamları ve bağımsızlığına itiraz edilmeden bu haklar dayatılamaz.

2. Uluslararası toplumun üyelerinin haklarını yasa oluşturur. Bu uluslararası toplumun hukuku, üyelerinin haklarını ve her şeyden önce toprak bütünlüğünü ve siyasal egemenliğinin haklarını belirler.

3. Bir devletin başka bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasal egemenliğine karşı güç kullanması ya da kullanmakla tehdit etmesi saldırganlık sayılır, suç eylemi kapsamına girer.

4. Saldırganlık iki tür şiddet tepkisini haklı çıkarır. Bir kurbanın nefsi müdafaa savaşı ikinci olarak uluslararası toplumun diğer üyelerinin hukuku yürürlüğe koyma savaşı. Herhangi biri kurbanın yardımına gelebilir, saldırganlık karşı gerekli gücü kullanabilir.

5. Savaşı sadece saldırganlık haklı kılar. Bu önermenin ana amacı savaş çıkarma fırsatlarını kısıtlamaktır. Yegâne haklı savaş haksız saldırganlık karşılık vermek için yapılan savaştır.

6. Saldırgan devlet askeri operasyonlarla püskürtüldükten sonra ayrıca cezalandırılabilir de. Saldırgan caydırılmak veya tehdit için mağdur devlet ya da diğerleri tarafından cezalandırılabilir. Nasıl ki iç hukukta şiddeti önlemek için suçu cezalandırıyorsak uluslararası hukukta da savaşı önlemek için taarruz yapan yani saldırgan cezalandırılabilir.

Walzer, *legalistparadigmaya* birkaç ilke daha eklemenin gerekliliği üzerinde durur zira uluslararası ilişkiler bir ülkenin iç ilişkilerine nispeten daha karmaşıktır bundan dolayı;

- Savaşlar aslında herhangi bir çatışma yaşanmadan önce başlar. Devletler savaş tehdidi karşısında güç kullanabilirler; eş deyişle savaşa zorlanır. İlk

vuran olmamak toprak bütünlüğünü veya siyasi bağımsızlığını riske atacaksa, bir devlet ilk vuran olmakla haklıdır.

- Devletlerin müdahalesi bazı durumlarda haklıdır. Mesela toptan insan hakları ihlalleri ve katliamları varsa, insanları kurtarmak için müdahale meşru ve haklıdır.

Haklı savaş ya da saldırıya karşı koyarak savaş içine girme sadece devletlerin devletler arasında yaptığı bir durum değildir. Walzer'ın ortaya koyduğu haklı savaş haklı neden (dava) kuralları terörizme de uygulanabilir, çünkü organize gruplar hem konvansiyonel savaşın hem de terörizmin hedefidir. Terör de savaş gibi tanımı çok net olmayan bir kavramdır. Bunun en önemli kanıtı terörün uluslararası toplum dahil olmak üzere herkesçe kabul görmüş bir tanımının olmamasıdır. Bundan dolayı da hangi eylemlerin terör eylemi olduğu belirsizdir ve birinin terörist dediğine diğeri özgürlük savaşçısı demektir. Walzer'ın dediği gibi haklı savaş haksız bir taarruza karşılık vermekse, teröristlerin kullandığı araç ve yöntemler savaş yapma kurallarını ihlal ettiği için terörizm haklı bir savaş değildir. Terörist araç ve yöntemler haksız olduğu için Walzer'a göre terör mağdurlarının karşılık verme haklı nedenleri vardır. Bu ölçütler ışığında terörizm bilerek ve kasten sivillere zarar verdiğinden haklı ve meşru değildir. Teröristler amaçlarına ulaşmak için sivillerin dokunulmazlıklarını ihlal ederler. Maruz kaldıkları sözde adaletsizlikler için sorumlu olmayan masum insanları bilerek sorumlu tutar ve onlara zarar verirler. Walzer'a göre haklı bir savaş haksız taarruza karşılık verir ve haklı- meşru yöntem ve araçlar kullanır. Başka deyişle, haklı bir savaş için haksız ve meşru olmayan yol (lar) izlenemez.

Sonuç olarak, haklı bir savaşa şiddete dayanmayan alternatif yollar tüketildikten sonra son çare olarak başvurulabilir. Yine haklı bir savaşa tutuşmak için haklı bir davanızın olması gerekir. Örnekse, meşru müdafaa ve nefsi müdafada olduğu gibi devletlerde kendilerini savunmak için haklı bir savaşa girebilir; açık ve mutlak tehdit karşısında durup olabilecekleri beklemektense karşı tarafın muhtemel saldırısını engellemek amacıyla yapılan savaş haklı bir savaştır. İnsan haklarının büyük ölçüde ihlal edildiği ve toplu katliamların yapıldığı bir ülkeye askeri operasyonlar düzenlemek de haklı savaş kuramı içine dahil edilmelidir. Ayrıca haklı bir savaşa girilirken, örneğin bir soykırımı durdurmak gibi, iyi niyetli olunmalıdır, zira maddi kazanç, öç alma, zafer kazanma vb. kötü niyetler savaşı tamamen haksız kılar. Dahası, haklı bir savaşın nihai amacı barış olmalıdır yoksa savaşı devam ettirmek değil. Yine haklı bir savaşta orantılı güç kullanılmalıdır, zira aşırı ve gereksiz güç kullanımı savaşın meşruluğunu zedeler. Haklı bir savaş yürütülürken istenilen hedeflere ulaşmada sivillere hatta askerlere olabildiğince az zayıat verdirilmelidir; eş deyişle, kitle imha silahlarının kullanımına izin verilmemelidir. Şunu da aklıdan çıkarmamak gerekir ki işgal güçleri (eğer işgal varsa) işgal ettikleri yerlerde yaşayan insanların refah ve iyiliğinden sorumludur. Esir alınmış insanlara da insanca muamele edilmelidir; aç bırakma, tıbbi bakım sağlamama, istismar, işkence vb. insanlık dışı yollara başvurulmamalıdır. Haklı bir savaş yürütülürken kutsal yerler, mezarlıklar, tarihi ve kültürel alanlar hedef alınmamalıdır hatta doğal çevre, bitki ve hayvanlar aleminde olumsuz etkilere yol açacak askeri operasyonlar en aza indirilmelidir.

KAYNAKÇA

Hersch, Lauterpacht, *International Law and Human Rights*. London: Stevens. 1950

Luban, David. Just War and Human Rights. *Philosophy and Public Affairs*. vol. 9, p. 164 (1980) : 2

Walzer, Michael. *Arguing About War*. New Haven: Yale University Press. 2004

Walzer, Michael. *Just and Unjust Wars*. New York: Basic Books. 1977

Walzer, Michael. The Moral Standing of States: A Response to Four Critics. *Philosophy and Public Affairs*. Vol. 9, p. 101 (1980.) : 3